

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

פער היסטורי ופער מגמתי בתיאור האירועים בפרשת דברים (על פי שיעורים של הרב יונתן גרוסמן והרב אמנון בזק)

המשפטית הזאת, ושני התיאורים קרובים מאוד זה לזה. אולם ישנם שני הבדלים חשובים בין שני התיאורים: (א) בפרשת יתרו הדבר מוצג כעצה של יתרו למשה (שמות י"ח, יז-יט):

"וַיֹּאמֶר חֲתַן מֹשֶׁה אֵלָיו: לֹא טוֹב הַדְּבַר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה, נְבוֹל תְּבַל גַּם אַתָּה, גַּם הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ... עַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעֲצֶךָ..."

בהמשך דברי יתרו מופיעה ההצעה המפורטת גם בדברים. בתיאור המופיע מפי משה בפרשתנו, יתרו אינו מוזכר כלל; אדרבה, משה "נוטל לעצמו" את הזכויות על ההצעה: "ואמר אליכם" - כאילו הוא זה שהציע מיזמתו את הנהגת סדרי המשפט בעם.

(ב) ההבדל השני הוא בתיאור השופטים שהתמנו לשפוט את העם. משה אומר כי הוא לקח את

"רֹאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם... וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם"

כלומר, ראשי השבטים נהפכו לשופטי העם. לעומת זאת, בהצעת יתרו וביישומה כפי שהן מתוארות בספר שמות, אין החלוקה השבטית נזכרת כלל (שמות י"ח, כה):

"וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חַיִּל מִכָּל יִשְׂרָאֵל, וַיִּתֵּן אֹתָם רֹאשִׁים עַל הָעָם"

הדוגמא זו, מסביר הרב יונתן גרוסמן היא דוגמא מובהקת למקרה שבו ההבדלים אינם משמעותיים דיים כדי להצדיק טענה שאנו עומדים בפני סתירה בין שני התיאורים. אין כאן סתירה, גם אם ניתן ללמוד דבר חדש מדרך תיאורו של משה. כלומר, מתוך כך שמשה אינו מזכיר את יתרו כמציע ההצעה, ניתן להבין שבשעה שהציג משה את הרעיון של ההיררכיה המשפטית בפני העם הוא לא אמר (בזמנו) שזו עצתו של יתרו, אלא תלה את הרעיון בעצמו, וממילא, גם עתה הוא אינו "מסגיר" את הסוד לעם, או לפחות אינו מדגישו בפתח נאומו. ומסביר הרב יונתן גרוסמן שיתכן שמשה ויתרו חששו שהעם יתנגד להצעה העומדת להשפיע על אורח חייהם אם הגיעה מאדם זר, שאיננו חלק מהעם ושלא חווה עם העם את השעבוד והשחרור מתחת עול מצרים. הצעה זו יכולה הייתה לרדת לטמיון אם העם היה יודע את מקורה, ועל-כן משה הסתיר את מקור ההצעה מהעם.

השבוע אנו מתחילים לקרוא את נאומו הארוך של משה בערבות מואב, את ספר דברים. תוך כדי נאום זה, משה מזכיר לעם אירועים שונים שאירעו להם מצאתם מארץ מצרים ועד הגיעם לערבות מואב. רוב האירועים שמזכיר משה מובאים כחלק מהכנת העם לברית המחודשת שעומד ה' לכתוב עם ישראל בערבות מואב, ואזכורם מהווה מעין "זכרון דברים" שנוהגים לכתוב לפני חוזה ברית.

תיאור המאורעות בשנית מזמין אותנו הלומדים להשוואה מדוקדקת בין סיפור הדברים כפי שהם מובאים בזמן ההתרחשות (בספרי שמות ובמדבר) לבין תיאורם ע"י משה (בספרנו - ספר דברים). להשוואה כזו ערך כפול: ראשית, אנו יכולים ללמוד פרטים נוספים על המאורע המתואר, פרטים שהשמיט הכתוב בשעה שסיפר לנו על אודותיו. שנית, בספר דברים אנו שומעים על המאורעות מנקודת מבטו של משה, המאירה את המאורע המתואר באור חדש ומעניין.

אולם, לעתים ישנם הבדלים משמעותיים ביותר בין תיאור המאורע על-ידי הכתובים לבין תיאורו של משה. הבדלים אלו יוצרים סתירה מובהקת בין הסיפור שסיפרה התורה בתארה את מסע ישראל במדבר, לבין סיפורו של משה, המתאר לכאורה את אותם המאורעות. במקרים אלו יש לתת את הדעת להבדלים בין שני התיאורים ולנסות לעמוד על פשרם.

כך למשל, כבר בתחילת פרשת השבוע מתאר משה את סדרי השלטון בישראל ואומר (דברים א', ט-יז):

"וְאָמַר אֵלָיכֶם בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר: לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שֶׁאַתֶּם... הֲבֹ לָכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים וְנְבוֹנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרֹאשֵׁיכֶם. וְתַעֲנוּ אֵתִי וְתֹאמְרוּ: טוֹב הַדְּבַר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת."

וְאֶקַּח אֶת רֹאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם, אֲנָשִׁים חַכְמִים וַיִּדְעִים וְאֶתֵּן אוֹתָם רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם: שְׂרֵי אֲלֵפִים, וְשְׂרֵי מֵאוֹת, וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים, וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם... וְהַדְּבַר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו"

היררכיה שלטונית זו, המורכבת משרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות, ובראשם ניצב משה - שאלו מביאים את הדיון המשפטי הקשה במיוחד- מוכרת לנו מתחילת פרשת יתרו. שם קראנו על כינונה של המערכת

חוסר אמונה ביכולת לכבוש אותה. תחילה רמזו לכך בעקיפין (במדבר י"ג, כח):

"אָפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם"
ולאחר התערבותו של כלב אמרו במפורש (במדבר י"ג לא)
"לֹא נוֹכַח לַעֲלֹת אֶל הָעַם כִּי חָזַק הוּא מְאֹד"
(ועיין רש"י שם).

בכך חרגו המרגלים מן המנדט שניתן להם: הם לא היו אמורים לנקוט עמדה בשאלה אם יש בכוחו של עם ישראל לגבור על עמי הארץ אם לאו, שהרי שאלה זו, יסודה באמונה בה'.

בהמשך מתברר שגם התיאור 'האובייקטיבי' שלהם היה מגמתי ומעוות (במדבר י"ג לב):

"וַיֹּצִיאוּ דְבַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא"
על שום כל זאת נענשו המרגלים (מלבד יהושע וכלב) עונש מיוחד (שם י"ד, לו-לז):

"וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיְלִינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דְבָרָה עַל הָאָרֶץ. וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצֵאֵי דְבַר הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לִפְנֵי ה'"

לעומת פרשת שלח, בפרשתנו מוצנע חלקם של המרגלים עצמם, והאצבע המאשימה מופנית בעיקר כלפי בני ישראל. מן התיאור הראשון של דברי המרגלים בשובם נראה שהם מילאו את שליחותם נאמנה, ואמרו על הארץ אך טוב:

(כח) וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיֹּרְדוּ אֵלֵינוּ וַיִּשְׁבּוּ אֵתְנוּ דְבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

אף על פי כן, בתגובה לדברים אלו פורץ העם בתלונות:
(כז) וַתִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלִיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֵתְנוּ הוֹצִיָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת אֵתְנוּ בְּיַד הָאֲמָרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ: (כח) אָנָּה אֲנַחְנוּ עַלֵים אַחֵינוּ הַמִּסּוּ אֶת לִבְבָנוּ לְאֹמֵר עִם גְּדֹל וְרִם מְמֹנוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצִוֹרֹת בְּשָׂמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם:

בדברי העם בספר דברים מופיע ציטוט נוסף מדברי המרגלים בספר במדבר: "עם גדול ורם ממנו ערים גדלות ובעצמות ערים גדלות ובצורות בשמים וגם בני ענקים ראינו שם". ונשאלת השאלה מדוע לא צוטט דבר זה כבר בפסוק כה, בדברי המרגלים עצמם? התשובה לכך היא שגם הציטוט המובא בדברים בתוך דברי עם ישראל איננו כולל פרשנות; אין בו אלא עובדות על אודות עצמתם של יושבי הארץ. הפרשנות החרפה – שלא זו בלבד שבני ישראל לא יוכלו לנצח, אלא שכל עצמה של יציאת מצרים הייתה "בשנאת ה' אתנו" – פרשנות זו היא משל בני ישראל עצמם. משום כך הדגישה התורה את הפרשנות של בני ישראל, ולא את הדיווח העובדתי של המרגלים.

גם בהיבטים אחרים פרשתנו מצמצמת מאוד את העיסוק במרגלים עצמם: שלא כפרשת שלח, אין היא מתארת את המרגלים כבעלי תפקידים בכירים בעם ישראל, אלא רק כ"שִׁנְיִים עֹשֵׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ" (פס' כג); היא מביאה רק את הדיווח הביטחוני על יושבי הארץ, ואיננה מזכירה כלל ועיקר שהמרגלים הוציאו את דיבתה רעה; ולא נזכר בה

ההבדל השני שהזכרנו לעיל חשוב ביותר לעניין עצם מתודת ההשוואה בלימוד. אמנם אין בפרשת יתרו רמז לכך שדווקא ראשי השבטים נבחרו לתפקיד השיפוטי, בעוד שבפרשת דברים משה אומר באופן מפורש כי בחר ב"ראשי שבטיכם".

ייתכן שבשעה שמשה בחר את השופטים, הם היו: "אנשי חיל, יראי א-לקים, אנשי אמת, שנאי בצע" (שמות י"ח, כא). אולם בינתיים, הלך מעמדם והתחזק בתוך העם, ובאופן טבעי נבחרו שופטים המייצגים את העם - כלומר מן השבטים השונים. ולכן כעת, כשניצב משה בערבות מואב, כשלושים ושמונה שנה לאחר האירוע, השופטים הם כבר "ראשי שבטיכם" בשל המעמד שנבנה והוגדר (גם אם לא מדובר באותם השופטים, שהרי הדור ההוא מת, הרי שתפקיד השופט קיבל תוכן ועצמה במהלך השנים).

ממילא, איננו ניצבים בפני סתירה בעת שאנו קוראים את שני התיאורים, אלא בפני התקדמות רגילה של חברה מתוקנת. משה מצביע על "ראשי שבטיכם" ואומר שבהם הוא בחר להיות שופטים. הם אמנם לא נבחרו בשל מעמדם כראשי-שבט, אבל הם קיבלו מעמד של "ראש שבט" בשל בחירתם לשופטים.

גם אם סיפור בחירת השופטים אינו טומן בחובו סתירות קשות, הרי שהסיפור הבא שבו מתמקד משה "פרשת המרגלים" הוא מן הסתירות הידועות. נסכם את עיקרי השינויים בין תיאור הסיפור בפרשת שלח לבין התיאור שמתאר משה בפרשתנו:

1. על-פי דברי משה בדברים, היזמה לשלוח מרגלים לארץ כנען באה מאת העם (דברים א', כב-כג):

"וּתְקַרְבוּן אֵלַי כֻּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ: נִשְׁלַח אַנְשִׁים לִפְנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ ... וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר."

לעומת זאת, על פי הנאמר בתחילת פרשת שלח זוהי יזמה א-לוהית (במדבר י"ג, א-ב):

"וַיֹּדֶבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שִׁלַּח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן"

2. הוויכוח האם לרשת את ארץ כנען, המתנהל, בפרשת דברים, בין משה לעם (דברים א', כט-לג):

"וַאֲמַר אֲלֵיכֶם, לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם ..."

ויכוח זה חסר לחלוטין בפרשת שלח, שם נראה כי משה אינו נוטל חלק בוויכוח, המתנהל בין המרגלים לבין עצמם (כלב ויהושע מול שאר המרגלים).

3. **המיקוד בעם מול המיקוד במרגלים:**

בספר במדבר הושם דגש גדול על אחריותם של המרגלים לחטא העם. המרגלים תוארו כדמויות מרכזיות בעם ושמותיהם פורטו (במדבר י"ג, ב-ג):

"כָּל נֶשִׂיא בְּהֶם... כָּלֶם אֲנָשִׁים רָאִישֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה"

כמו כן בספר במדבר התורה מדגישה שהמרגלים נשאו בעיקר האחריות למה שקרה בשובם משליחותם. אשמתם מתוארת בשני היבטים. ראשית, המרגלים לא רק תיארו את הארץ על פי השאלות שעליהן נצטוו להשיב, אלא גם הביעו בבירור

מסביר הרב יונתן גרוסמן שנראה שהדבר קשור למטרת האזכור ההיסטורי שעורך משה ערב כריתת הברית המחודשת, שהוא שהעם יטמיע בליבו את ערך קיום התורה וקיום דבר ה' (דברים ד', א):

"ועתה ישראל, שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ"
ומכיוון שיש למשה מטרה חינוכית באזכור קורות ישראל במדבר, חשוב לו להדגיש את מצב העם, התנהגותו, ואת רמתו הרוחנית של עם ישראל במאורעות שאותם הוא מתאר בנאומו. **כלומר בעוד שסיפור המרגלים בפרשת שלח מתמקד בחטא המרגלים והם הגיבורים הניצבים על הבמה כדמויות ראשיות בפרשת שלח, הרי שמשה בנאומו בדברים מתמקד בחטא העם ומציב תחת אור הזרקורים את העם ואת התנהגותו בפרשת המרגלים.**

על פי הבנה זאת מסביר הרב גרוסמן את הדגשים השונים שהצבענו עליהם:

א. משה מדגיש את בקשת העם לשלוח מרגלים, שהרי העם הוא, כאמור, עיקרו של הנאום, והם שצריכים ללמוד ממנו לקח.

ב. משה מעוניין להפנות אצבע מאשימה כלפי העם, ולא לאפשר לו תירוץ כגון: "המרגלים אמרו שהארץ רעה". ועל-כן הוא מבקש להקטין את משקל דברי המרגלים ולהדגיש את הכרעת העם. בתוך המרגלים היו שתי קבוצות, ובסופו של דבר, העם כולו החליט לאמץ את גרסת המקטרגים על הארץ. לכן, מצטט משה את דברי יהושע וכלב - "טובה הארץ" - ובכך מגדיל את חטא העם.

ג. יש לאמר שכנראה במקביל לוויכוח בין המרגלים, שאודותיו אנו קוראים בפרשת שלח, התקיים ויכוח בין העם למשה. בוויכוח זה מתמקד משה בספר דברים, כי בנאום בספר דברים העם הוא המוקד והעיקר.

ד. ניתן להסביר על פי כיוון זה גם השמטת חלקם של כלב ויהושע מן הסיפור בפרשתנו, לעומת מקומו החשוב בפרשת שלח, ששם הם מוצגים כדמויות ניגודיות לשאר המרגלים. בפרשתנו הם נזכרים רק כבדרך אגב, כשהקב"ה מסביר מי הם החריגים שיוזכו להיכנס לארץ (דברים פס' לו, לח):

"זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אהרי ה'... יהושע בן נון העמד לפניך הוא נבא שמה אתו חזק פי הוא ינחלנה את ישראל"

הפרשה אפילו אינה מסבירה במה בדיוק זכו יהושע וכלב להיכנס לארץ: על יהושע לא נאמר דבר, ועל כלב נאמר רק ש"מלא אהרי ה'", בלא כל פירוט

ה. גם תיאור חטא המעפילים בפרשתנו חמור מן התיאור בפרשת שלח. שם לא נזכר ציווי מפורש שלא לעלות, אלא רק שמשה יעץ לבני ישראל שלא לעשות כן (במדבר י"ד, מא-מב): **"ויאמר משה למה זה אתם עברים את פי ה' והוא לא תצלו. אל תעלו פי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם"**

שהמרגלים נענשו עונש מיוחד, אלא רק העונש שנענש הדור כולו.

לסיכום, ההבדל החשוב והמרכזי בין ספר במדבר לספר דברים הוא שבעוד שחטאם של המרגלים ברור ומפורש בפרשת שלח, הרי שמנאום משה בדברים נראה, שהמרגלים שיבחו את הארץ ואמרו שהיא טובה, (ומשה אינו מצטט שום ביקורת על הארץ בשם המרגלים), ואת ההכרעה שלא לעלות ולרשת את הארץ מטיל משה על כתפי העם, שהם שהמרו את פי ה'!

חז"ל ופרשני ימה"ב נתנו את דעתם לסתירות אלו, ויישבו בכמה אופנים. למשל, לגבי הבעיה הראשונה - מיהו יוזם שליחת המרגלים - ענו (פירוש רש"י לתחילת פרשת שלח, בעקבות הבבלי סוטה ל"ד ע"ב ומדרש תנחומא ה'): **"שלח לך - לדעתך, אני איני מצווה לך, אם תרצה - שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו 'נשלחה אנשים לפנינו', ומשה נמלך בשכינה"**.

כלומר, הבקשה לשלוח מרגלים באה מצד העם, ואותה מזכיר משה בנאומו בדברים; ובפרשת שלח מובאת הסכמת ה' לדבר. אך גם על פירוש זה נותרת הקושיה - מדוע ב'שלח' מודגש דווקא צד אחד של היזמה (הצד הא-להי), ומדוע משה מתעלם ממנו בנאומו ומדגיש צד אחר (את היזמה של העם)?

גם לגבי השאלה השלישית הולך רש"י באותו כיוון. כאשר מצטט משה את דברי המרגלים "טובה הארץ אשר ה' א-להינו נתן לנו" הוא מתייחס ליהושע ולכלב (רש"י במקום, וראה גם את דברי הרמב"ן). רש"י מסתמך על הספרי (פ' כ"ג) המפרש כך. ועדיין נותרת השאלה: מדוע מתעלם משה בנאומו מדברי עשרת המרגלים ומזכיר רק את דברי יהושע וכלב, שלא הוציאו את דיבת הארץ?!

כלומר התשובה העקרונית העולה מתוך דברי רש"י והמדרש, היא שהסיפור עצמו כולל בפועל את שני התיאורים - זה של שלח וזה של דברים - אולם בכל מקום ישנו דגש על פרטים אחרים. פעם אחת מודגשת הסכמת ה', ופעם אחת רצון העם; פעם אחת מודגש חטאם של המרגלים, ופעם אחת - דברי יהושע וכלב.

המסר של נאום משה בפרשת דברים הוא להוכיח את עם ישראל ולהסביר מדוע לא נכנס הדור הראשון לארץ. תיאור זה מדגיש את חלקו של העם כולו בכישלון הגדול שבא בעקבות הדיווח של המרגלים, ומקצין אותו על ידי הפחתת אשמתם של המרגלים. לא עשרת המרגלים שהוציאו את דיבת הארץ הם שחשובים כעת, אלא סירוב העם כולו לעלות ולרשת את הארץ, ודומה כי המסר בדברים הוא שגם לו הביאו המרגלים דיווח אובייקטיבי לחלוטין, היו בני ישראל מגיבים כמתואר בפרשתנו; לפיכך נענש הדור כולו, ולא נכנס לארץ.

אבל נשאלת השאלה, מדוע ישנו דגש שונה בנאום משה בדברים מאשר בתיאור שבפרשת שלח, ומהו הדגש המיוחד בנאום משה בספר דברים?!

בזה המקרה, ושהיה מן הצדק והדין הישר שגם הוא שסבב זה לא יבא שמה, כי שגגת למוד עולה זדון.¹

אבל גם פירוש זה קשה, שהרי לפי פרשתנו, שליחות המרגלים הייתה בעיקרה שליחות צבאית ביזמתם של בני ישראל, ולא נאמר בה דבר על שאלות שהוסיף משה למרגלים.

רבי עובדיה ספורנו פירש שהפסוק "וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֶמְרָתֶם לְבֹזֵי הָאֶרֶץ" איננו משפט לוואי, אלא שיעורו: "וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֶמְרָתֶם – לְבֹזֵי הָאֶרֶץ", וכוונתו לדורות, שתהיה גלות. והוא מוכיח ממקורות שונים שגזרת הגלות הייתה עונש על חטא המרגלים, כמו בתהילים ק"ו (פס' כד–כו):

"וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה לֹא הָאֲמִינִי לְדַבְּרוֹ. וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלִיָּהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' . וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר. וְלְהַפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת."

לדעתו, זו גם הסיבה שמשה לא נכנס לארץ:

"כִּי מִנִּיעַת הַכְּנָסוֹ עִמָּם לֹאֲרָץ הִיְתָה סָבָה שֶׁתִּתְקַיֵּים בָּהֶם יוֹתֵר, לְרוֹעַ הַגְּזֵרָה שֶׁנִּגְזְרָה שֶׁטַּפְּסָם יִהְיוּ לְבֹזֵי דִּלְדוֹרוֹת."

ולהלן ג', כו כתב:

"וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם – מִפְּנֵי שֶׁהִיִּיתִי מֵתָאוּה לְקִיִּים אֲתַכֶּם בָּהּ, כְּדִי לֹא תִגְלוּ מִמֶּנָּה לְעוֹלָם, וְהוּא כִּבְר נִשְׂא יָדוֹ לְהַפִּיל זֶרְעֵכֶם בְּגוֹיִם."

כלומר לפי ספורנו, אילו נכנס משה לארץ, לא היה אפשר להגלות את ישראל, על כן נגזר עליו לאחר חטא המרגלים שלא ייכנס לארץ – לא כעונש לו, אלא כדי שיהיה אפשר לענוש את ישראל בגלות מן הארץ. (ספורנו אינו מבאר מה מקור הדברים, ומדוע כניסת משה לארץ שוללת אפשרות של גלות על דרך הפשט. ביאורו מבוסס, כנראה, על הנחה שמעשיו של משה יצרו מציאות נצחית, כמו התורה, ועל כן גם כניסתו לארץ הייתה הופכת את מציאות בני ישראל בה למציאות נצחית). אבל גם פירוש זה נראה קשה על דרך הפשט, שהרי אין בפרשתנו שום רמז שבגלל חטא המרגלים נגזרה על ישראל גלות.

על כן מציע הרב אמנון בזק להסביר שעל דרך הפשט אמנם צדקו ר' עובדיה ספורנו ור"י אברבנאל, שמשה קושר את הגזרה שלא ייכנס לארץ עם חטא המרגלים, אבל הקשר שונה ממה שכתבו. כפי שראינו, משה מטיל את כל כובד האחריות על גזרת המוות במדבר על בני ישראל עצמם, ולא על המרגלים. ומאחר שמשה הוא מנהיגם, חלה הגזרה גם עליו, ובמקומו ייכנס מישהו אחר – מנהיג הדור הבא. למשה יש אחריות כוללת להנהגת העם, ולעולם תהיה אשמת העם תלויה גם בו.

על פי הבנה זאת שמציע הרב אמנון בזק, נמצא שהתורה מביאה שתי סיבות מדוע לא נכנס משה רבנו לארץ: חטאו האישי בפרשת מי מריבה, וכישלונו המיניסטרילי כמנהיגם של ישראל בפרשת המרגלים. ואכן, גם במקומות אחרים בספרנו משה מטיל את האחריות לאי-כניסתו לארץ על בני ישראל. לדוגמה, בתחילת פרשת ואתחנן משה מספר כיצד

¹ אברבנאל מאריך להסביר מדוע נראה מן התורה שמשה לא נכנס לארץ בגלל חטא מי מריבה. בין היתר הוא טוען, שתלונותיהם של ישראל במי מריבה היו מוצדקות – שהרי משה אכן היה, על פי דרכו, הגורם לחטא המרגלים – ועל כן לא היה למשה להגיב בכעס על דבריהם; לפיכך רגז הקב"ה על כעסו של משה, ואמר לו שם במפורש שלא ייכנס לארץ; אך באמת יסוד הגזרה בחטא המרגלים. אברבנאל מביא לכך לא פחות משלוש עשרה הוכחות, ועיין בדבריו שם באריכות.

בפרשתנו, לעומת זאת, משה אומר שעם ישראל המרה ציווי מפורש שלא לעלות (דברים א', מב–מג):

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אֲמַר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלַּחֲמוּ כִּי אֲיַנְנִי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגְּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם. וְאָדַבְר אֲלֵיכֶם וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וַתִּמְרוּ אֵת פִּי ה' וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה"

גם הבדל זה הולם את מגמתו של משה בפרשתנו, להראות לבני הדור השני את גודל חטאם של בני הדור הראשון, שלא שמעו בקול ה' ולציווי מפורש של ה' לא לעלות והילחם.

ו. בכך נוכל להבין גם מדוע הביא משה בפרשתנו את דברי המוסר שאמר לעם, שלא נזכרו בספר במדבר כל עיקר:

(כט) וְאָמַר אֲלֵיכֶם לֹא תַעֲרָצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם: (ל) ה' אֱ-לֹהֵיכֶם הֵהָלַךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלַּחֵם לָכֶם כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתֶכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: (לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רִאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַךְ ה' אֱ-לֹהֶיךָ פָּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֵת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאֶמְסָם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה: (לב) וּבַדֶּבֶר הַזֶּה אֲיַנְכֶם מֵאֲמִינִים בְּה' אֱ-לֹהֵיכֶם: (לג) הֵהָלַךְ לִפְנֵיכֶם בְּדֶרֶךְ לְתוֹר לָכֶם מְקוֹם לְחַנְתְּכֶם בָּאֵשׁ לִילָה לְרִאֲתַכֶּם בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בָּהּ וּבְעֵנָן יוֹמָם:

הטענות שעם ישראל איננו מכיר טובה לקב"ה ואינו מאמין בו כראוי הן חלק מהמסר המרכזי שמבקש משה ללמד את בני הדור השני, על כן הוא מביא כאן את דברי המוסר שאמר לעם באותה שעה.

נספח: עונשו של משה

לאחר תיאור עונשם של ישראל, עובר משה במפתיע לדבר על עצמו (דברים א ל"ז–ל"ח):

(לז) גַּם בִּי הִתְאַנֵּף ה' בְּגַלְלַכֶּם לֵאמֹר גַּם אֲתָה לֹא תָבֵא שָׁם: (לח) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן הָעֹמֵד לִפְנֵיךְ הוּא יָבֵא שְׁמָה אֶתוֹ חִזְק כִּי הוּא יִנְחֲלֶנָה אֶת יִשְׂרָאֵל:

ונשאלת השאלה, מה טיבה של הערה זו, ומה עניין חטא המרגלים לגזרה על משה שלא ייכנס לארץ? הרמב"ן מבין שיש כאן רמז לחטא מי מריבה, הנזכר כאן בדרך אגב:

גַּם בִּי הִתְאַנֵּף ה' בְּגַלְלַכֶּם – יֹאמֵר: הִנֵּה חֲטַאתֵיכֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעַת הַהִיא בְּמַרְגְּלִים מִנְעוּ מִכֶּם הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה, וְעוֹד הוֹסַפְתֶּם לַחֲטוֹא בַּפֶּעַם אַחֲרַת עַד שִׁמְנַעְתֶּם גַּם אוֹתִי מִלְּעַבֹּר. כִּי רָצָה לְהַזְכִּיר יָחַד עוֹנֵשׁ כָּל הַנִּמְנָעִים מִלְּעַבֹּר אֶל הָאֶרֶץ, כִּי הִכָּל בְּגִרְמַת עוֹנוֹתֵיהֶם.

ברם, על דרך הפשט נראה שהגזרה קשורה לחטא המרגלים. ואכן, אברבנאל סבור שכבר בעקבות חטא המרגלים נגזר על משה שלא ייכנס לארץ. לדעתו, העונש היה על השאלות המנחות שהוסיף משה למרגלים, שאמנם נועדו "לשמח את ישראל בבשורות טובות", אך בסופו של דבר הביא הדגש על השאלות הצבאיות להמסת לבב העם ולעצם החטא:

וּלְפִי שֶׁמֶשֶׁה אֲדוֹנָנוּ צוּה בְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה מִה שִׁישְׂרָאֵל לֹא שָׂאֵלוּ וְלֹא צוּהוּ הָא-ל, וְנִמְשַׁךְ מִזֶּה שֶׁהַדּוֹר הוּא בַּמִּדְבָּר יִתְמוּ, רָאֵה הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ הִיּוֹת מִשֶׁה רַבְּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם סָבָה

הפיל את תחינתו לפני ה' שיתיר לו להיכנס לארץ אך הקב"ה סירב, והוא מטיל את האחריות לכך על העם (דברים ג', כו):

"וַיִּתְּעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי"

ובהמשך הוא אומר (דברים ד', כא):

"וְהָ ה' הַתְּאַנֵּף בִּי עַל דְּבַרְכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיַּרְדֵּן

וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֵיךְ נָתַן לְךָ וַחֲלָה"

כל זה עולה בקנה אחד עם מגמתו של משה לבקר את התנהגותם של בני ישראל על מנת ללמד מוסר את בני הדור השני – אותו דור שיזכה להיכנס לארץ, שלא כבני דור הראשון ומשה מנהיגם.